

DECENIJA RADA ZAVODA ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE U KRALJEVU

Zavod za zaštitu spomenika kulture u Kraljevu navršava deset godina intenzivnog i uspešnog rada na zaštiti, istraživanju i proučavanju spomenika kulture. Ova ustanova deluje na području dvadeset i pet opština zapadne i jugozapadne Srbije i to upravo na teritoriji gde se nalaze najvredniji spomenici kulture našeg srednjeg veka. Počev od izuzetno dragocenih arhitektonskih spomenika tzv. Raške škole, u kojima se nalaze fresko-ansambli svetske vrednosti (Sopoćani, Mileševa, Studenica) pa preko objekata arheološkog, etnografskog i istorijskog karaktera, spomenički fond ove oblasti je očuvan u širokom vremenskom rasponu i vrlo raznovrsnom sastavu. Obilje nepokretnih i pokretnih spomenika koji su očuvani ili u celosti ili fragmentarno, svedoče nam o stalnom prisustvu života kroz sve epone na ovom terenu, o značajnim istorijskim zbivanjima, stvaralačkim ambicijama i sposobnostima naših predaka.

Opšte karakteristike kulturne baštine u trenutku osnivanja kraljevačkog Zavoda ogledale su se, pre svega, u činjenici što je veliki broj spomenika raznovrsnog karaktera i nejednake vrednosti bio veoma ugrožen. Čak i najkapitalniji spomenici arhitekture nalazili su se u nezavidnom stanju, a niz drugih kulturno-istorijskih objekata nije bio zaštićen. Stoga se ukazivala potreba da se u Kraljevu osnuje jedna ustanova koja će ugrožene spomenike u dolini Raške, Ibra, Lima i Zapadne Morave početi brižljivije da štiti i istražuje njihove vrednosti. Tako je nastao Zavod, koji je u početku finansirao srez Kraljevo, a posle njegovog ukidanja Republika.

Iako je svoju delatnost otpočeo sa nizom nerešenih pitanja (nedostatak odgovarajućih kadrova, nedovoljna finansijska sredstva) Zavod je ubrzo postignutim rezultatima opravdao svoje osnivanje i nakon desetgodišnjeg aktivnog rada na čuvanju naših starina dostigao afirmaciju kao malo koja ustanova u oblasti kulture. Iako sa malobrojnim kadrovskim sastavom, skromnih materijalnih i tehničkih mogućnosti on je za proteklu deceniju

izveo veoma značajne akcije na zaštiti spomenika, među kojima se neke mogu nazvati pravim poduhvatima. Kao dinamična, mobilna i preduzimljiva institucija sa mladim stručnjacima čiji je rad ispunjen entuzijazmom, Zavod je uspeo da zaštiti spomenike u najudaljenijim krajevima Sandžaka. Njegove stručne ekipe su istražile one oblasti u koje nikada nisu dopirali istraživači, otkrile bezbroj veoma značajnih spomenika naše kulturne prošlosti i uspele da ih na odgovarajući način zaštite. Uloženi su ogromni naponi da se čitave grupe spomenika koje su se nalazile na rubu propasti, spasu, konzerviraju, istraže, prouče i publikuju.

Za proteklu deceniju Zavod je evidentirao i zaštitio preko hiljadu arhitektonskih, etnografskih, istorijskih i drugih spomenika, a nekoliko hiljada pokretnih spomeničkih vrednosti je našlo mesto u dokumentaciji ove ustanove. Na preko stodvadeset arhitektonskih objekata izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi širokog obima i vrlo složenog sadržaja. Nizu spomenika su povraćene prvobitne vrednosti, a mnogi od njih su dovedeni u stanje trajne bezbednosti. Među objektima na kojima su obavljani zaštitni radovi, jedno od najznačajnijih mesta zauzima manastirski kompleks Djurdjevi Stupovi kod Novog Pazara - zadužbina Stefana Nemanje. Ovaj spomenik je vredno istaći iz razloga što su na njemu obavljene veoma složene i opsežne konzervatorske operacije pod izvanredno teškim uslovima. Po delikatnosti konzervatorsko-restauratorskih intervencija ističe se manastir Lepenac kod Brusa, zatim crkva u selu Pope kod N. Pazara, konak u Seljanima, hamam u N. Pazaru, rimske terme u Čačku i dr. Najteže i najkomplikovanije radove na zaštiti Zavod je izveo na srednjovekovnim gradovima i utvrđenjima - spomeničkim celinama koje su bile najteže ugrožene. Po izrazitoj složenosti radova i težini uslova njihovog izvođenja treba istaći Maglič na Ibru, grad Koznik, zatim Stalac i Užički grad.

U organizovanju svoje delatnosti Zavod je imao značajne oslonce u srodnim kulturnim institucijama, a naročito u zajednicama kulture sa kojima je razvio neposrednu saradnju. U početku svog rada Zavod nije nailazio na razumevanje naročito u onim sredinama gde se nalazila koncentracija najznačajni-

jih spomenika. Međutim, vremenom svest o značaju spomenika kulture i potrebi njihove zaštite se adekvatno razvijala, tako da se danas na teritoriji svih opština može zapaziti pojačan interes za čuvanje kulturne baštine i za njeno uključivanje u raznovrsne oblike savremenog života. Nena sumnje da je svemu ovome u znatnoj meri upravo doprineo Zavod svojom aktivnošću koji je uspeo da animira odgovorne društveno-političke činioce i da ih uključi u akcije čuvanja spomeničkih vrednosti i njihovom približavanju radnom čoveku.

Rad Zavoda u Kraljevu u proteklom periodu predstavlja ozbiljan doprinos demokratizaciji i demotropolizaciji kulturnog stvaralaštva, uključivajući se u najznačajnije samoupravne tokove našeg kulturnog razvitka. Svojom aktivnošću veoma je učinio da se spomenici kulture ne samo bukvalno zaštite, već i da se približe zahtevima vremena, kulturnim i društvenim potrebama.

Pokretanjem publikacije RAŠKE BAŠTINE, čiji je upravo prvi broj izašao, Zavod ima za cilj da naše kulturno-istorijske spomenike predstavi kulturnoj javnosti i da tako istakne njihovu vaspitnu, društvenu, kreativnu i patriotsku ulogu.

Desetogodišnjicu rada Zavod je obeležio svečanom sednicom Programskog saveta na kojoj su podeljena priznanja u vidu povelje i zahvalnice ustanovama i pojedincima koji su doprineli zaštiti spomeničkog nasleđa i koji su aktivno saradivali sa ovom ustanovom. Isto tako, organizovana je izložba preko koje se javnost mogla upoznati sa rezultatima rada ove ustanove na zaštiti, istraživanju i proučavanju spomenika kulture.

Radomir Stanić